

*Р. А. Капченко,
к. е. н. докторант,
Кіровоградський національний технічний університет*

МІГРАЦІЯ РОБІТНИЧИХ КАДРІВ КРИМУ

У статті здійснено теоретичне узагальнення і нове розв'язання проблеми трудової міграції та регулювання міграційного руху робітничих кадрів, що виявляється у теоретико-методологічному обґрунтуванні шляхів та розробці конкретних заходів, спрямованих на збереження і розвиток демографічного та робітничого потенціалу Кримської автономії.

In this article made and a new theoretical solution to the problem of labor migration and regulation of migratory movement for workers, which manifests itself in the theoretical and methodological rationale and ways of developing specific measures for the conservation and development of demographic and labor potential of the Crimean autonomy.

ВСТУП

Сучасний демо економічний розвиток регіонів України значною мірою зумовлений кризовими явищами — вони негативно впливають на природне відтворення населення, пригнічують демографічну складову пропозиції робочої сили, формують нерациональні міграційні потоки, які на окремих територіях можуть перетворитися у фактор дестабілізації локальних ринків праці [1, с. 34]. Економічна криза різко загострила усі негативні явища, які накопичувалися роками в сфері відтворення робочої сили. Внаслідок недосконалості відтворювального механізму, його консервативності й чіткості посилюється розбалансованість основних сфер та фаз відтворення, що знайшло конкретний відбиток у таких процесах, як нерациональний з погляду потреб структурної перебудови економічний рух трудових ресурсів, зростання нерегульованої міграції, посилення територіально-галузевого дисбалансу між наявною робочою силою і місткістю сфери прикладання праці, поширення суспільно шкідливих форм нерегламентованої діяльності, формування національної структури вивільнення робітни-

чих кадрів. Як відомо, гарантованість повної зайнятості забезпечується шляхом екстенсивного розвитку економічної системи та нарощування кількості робочих місць, яка випереджає реальну потребу в них з боку працездатного населення. Але за умови депопуляції населення відбувається відповідне обмеження так званих демографічних інвестицій, як частини національного доходу, яка нагромаджується і використовується не тільки на розвиток соціальної інфраструктури, але й на створення нових робочих місць у матеріально-виробничій сфері.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ ТА ПУБЛІКАЦІЙ

Дослідження наслідків фінансово-економічної кризи при аналізі ринку праці України має на меті врахування сучасних проблем міграції. Так, В. Галицький у доповіді "Сучасні проблеми міграції та її роль у соціально-економічному розвитку країни" відзначає, що "міграційні процеси сприяють демократизації суспільства та модернізації економіки. В той же час суттєвим негативним наслідком міграції є залежність розвитку української економіки від по-

літики інших країн". Е. Лібанова, оцінюючи наслідки міграційних процесів як для країн-донорів, так і для країн-реципієнтів, підкреслює, що "...особливо значний вплив на соціально-економічний розвиток справляє зовнішня трудова міграція українських громадян", а найгострішою проблемою трудової міграції є "...відсутність пенсійних та інших страхових прав заробітчан, а також формування у складі населення України контингентів, для яких трудова міграція стає способом життя". Н. Власенко у доповіді, присвяченій проблемам обліку міграцій населення в Україні, пропонує шляхи удосконалення міграційної статистики і зазначає, що "...в Україні, на жаль, немає єдиної системи обліку міграційних процесів, різні відомства збирають міграційні дані, виходячи з власних цілей". Г. Гігаурі у доповіді "Невикористаний потенціал міграції: глобальні проблеми, місцеві рішення" відзначає, що "...міграційна політика усіх країн-реципієнтів все більшою мірою набуває вибіркового характеру". Ж. Зайончковська у доповіді "Нова міграційна політика Росії: плюси та мінуси", аналізуючи позитивний ефект від реалізації у Російській Федерації заходів щодо регулювання міграційних процесів, підкреслює, що "...суспільство в цілому не готове поки що беззаперечно прийняти ліберальну політику". У. Садова у доповіді "Регіональні ринки праці та проблеми формування міграційної політики", виходячи з результатів обстеження підприємств Львівщини щодо виявлення потреб у робітничих кадрах розкриває проблеми регулювання міграції, їх впливу на розвиток ринку праці. Молдовський учений В. Мошняга розглядає особливості сучасної міграційної політики в Республіці Молдова і зазначає, що "...з 2006 р. у Молдові розпочалася інституційна реформа в галузі регулювання міграцій", відмічає її позитивні сторони та висвітлює проблеми, які знижують ефективність управління міграційними процесами в країні. О. Герасименко у доповіді "Управління працею в механізмі регулювання трудової міграції" відзначає, що "...в умовах депопуляції міграційна політика стає складовою політики зайнятості". О. Позняк у доповіді, присвяченій проблемам формування міграційної політики України в нових макроекономічних та геополітичних реаліях, обґрунтовує необхідність лібералізації міграційної політики, пропонує систему пріоритетів щодо залучення мігрантів, висвітлює принципи диференційованого підходу до регулювання трудових міграцій. Я. Пилянський у доповіді "Іммігранти у Києві, Харкові та Одесі: спільне

Таблиця 1. Динаміка основних показників демографічного розвитку АР Крим

Роки	Кількість постійного населення на початок року, (тис. осіб)	У т.ч. кількість, (ос.)		Природний приріст (зменшення) населення, (осіб)	Міграція населення за межі регіону приріст, (скорочення) населення, (тис. осіб)	Коефіцієнт		
		народжених	померлих			природного приросту (зменшення)	народжуваності	смертності
1995	2175,8	18984	31790	-12806	-8,4	-5,8	8,6	14,4
1996	2157,3	17538	30104	-12566	-18,2	-5,8	8,0	13,8
1997	2127,6	16683	27656	-10973	-19,5	-5,1	7,7	12,8
1998	2103,3	15603	27429	-11826	-16,9	-5,6	7,3	12,9
1999	2077,3	15023	26686	-11663	-19,2	-5,5	7,2	12,7
2000	2057,5	15162	28754	-13592	-14,7	-6,6	7,3	13,9
2001	2038,1	15136	28842	-13706	-5,3	-6,7	7,4	14,1
2002	2024,0	16112	29865	-13753	0,5	-6,7	8,0	14,7
2003	2009,7	17419	30530	-13111	-0,2	-6,5	8,7	15,2
2004	1996,4	17941	30150	-12209	1,3	-6,1	9,0	15,1
2005	1985,5	17983	31181	-13198	2,8	-6,7	9,0	15,7
2006	1975,1	20041	30579	-10538	3,9	-5,3	10,1	15,4
2007	1968,4	21667	31253	-9586	3,6	-4,8	11,0	15,8
2008	1962,3	23353	30635	-7282	3,5	-3,7	11,9	15,6
2009	1958,5	-	-	-	-	-	-	-

Дані таблиці розраховані на основі джерела [3].

та відмінне" наводить результати аналізу становища іммігрантів з країн "старого" та "нового" зарубіжжя, які мешкають у трьох великих містах України, висвітлює проблеми, з якими стикаються іммігранти, та обґрунтовує необхідність активізації державної політики щодо підвищення рівня толерантності в суспільстві.

Ми приєднуємось до прийнятих рекомендацій до Уряду України учасників Міжнародної науково-практичної конференції "Міграція населення в контексті соціально-економічного розвитку" про те, що у сучасних умовах важливим завданням є формування національної міграційної політики, що передбачатиме поєднання заходів щодо залучення населення до України, скорочення масштабів нелегальної трудової еміграції, соціального захис-

ту українських громадян за кордоном [5].

Отже, проблемам трудової міграції та міграційному руху робітничих кадрів присвячено чимало робіт вітчизняних і зарубіжних учених, що і підкреслює актуальність обраної теми статті.

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

Мета статті полягає у виявленні й оцінці міграційних процесів у залежності від демографічної ситуації, що впливають на міграційний рух робітничих кадрів Криму.

Для досягнення цієї мети поставлено та вирішено такі науково-практичні завдання:

— проаналізувати динаміку основних показників демографічного розвитку та розподілу постійного населення АР Крим за 1995—2009 рр.;

Таблиця 2. Динаміка розподілу постійного населення АР Крим (станом на 1 січня)

Роки	Постійне населення на початок року		У тому числі у віці					
			молодшому за працездатний		працездатному		старшому за працездатний	
	тис. осіб	%	тис. осіб	%	тис. осіб	%	тис. осіб	%
1995	2175,8	100	497,3	22,9	1241,1	57,0	437,4	20,1
1996	2157,3	100	481,5	22,4	1232,7	57,1	443,1	20,5
1997	2127,6	100	462,9	21,8	1216,2	57,2	448,5	21,0
1998	2103,3	100	444,3	21,1	1205,2	57,3	453,8	21,6
1999	2077,3	100	423,3	20,4	1201,3	57,8	452,7	21,8
2000	2057,5	100	401,1	19,5	1201,8	58,4	454,6	22,1
2001	2038,1	100	381,5	18,7	1204,0	59,1	452,6	22,2
2002 ¹	2024,0	100	365,3	18,0	1203,8	59,5	454,9	22,5
2003	2009,7	100	344,0	17,1	1211,4	60,3	454,3	22,6
2004	1996,4	100	326,8	16,4	1218,4	61,0	451,2	22,6
2005	1985,5	100	312,5	15,7	1220,0	61,4	453,0	22,9
2006	1975,1	100	300,8	15,2	1220,9	61,8	453,4	23,0
2007	1968,4	100	293,3	14,9	1218,4	61,9	456,7	23,2
2008	1962,3	100	289,5	14,7	1211,9	61,8	460,9	23,5
2009	1958,5	100	290,3	14,8	1203,1	61,4	465,1	23,8

¹ За даними Всеукраїнського перепису населення на 5 грудня 2001 року. Дані таблиці розраховані на основі джерела [3].

— дослідити розподіл мігрантів і механічний (міграційний) приріст (скорочення) населення АРК за потоками і типом поселень у 2008 р.;

— розглянути міграційний рух репатріантів, структуру розселення і проблеми облаштування раніше депортованих народів;

— запропонувати шляхи розв'язання проблеми трудової міграції та регулювання міграційного руху робітничих кадрів;

— розробити конкретні заходи щодо міграційного руху робітничих кадрів для покращення демографічної ситуації в автономії.

МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

У процесі підготовки даної статті використано методи координації та регулювання соціально-економічних процесів, які спрямовані на визначення специфічних особливостей міграційних процесів у досліджуваному регіоні, економіко-статистичний і економіко-математичний, а також метод групувань при роботі із статистичними джерелами.

РЕЗУЛЬТАТИ

Демографічний розвиток Автономної Республіки Крим відбувався в несприятливих соціально-економічних умовах: зростання безробіття, падіння рівня життя населення, певного поглиблення міжетнічних конфліктів, а також недостатньої соціальної спрямованості державної регіональної політики.

Період 1995—2008 рр. характеризувався скороченням загальної кількості постійного населення регіону (на 10%). Ця тенденція збереглася у 2009 р. У 1995 р. абсолютний природний приріст населення — мінус 5,8 у розрахунку на 1000 жителів, сальдо міграції — мінус 8,4 тис. осіб.

Надалі співвідношення між природною та механічною складовими формування загальної кількості населення істотно змінилось. Так, у 2008 р. від'ємне сальдо природного приросту (мінус 3,7 на 1000 жителів) поєднувалося з додатним сальдо міграцій (3,5 тис. осіб) (табл. 1).

Міграційний рух суттєво впливає на формування сукупної робочої сили будь-якого регіону, оскільки в складі мігрантів чисельно переважають особи працездатного віку, а тому вплив чи прибуття населення з певними соціально-демографічними і професійно-кваліфікаційними характеристиками неминуче відбивається на показниках пропозиції робочої сили. Крім того, міграція може слугувати досить ефективним практичним засобом регулювання територіальних

ринків робочої сили через стимулювання її мобільності у необхідному — з точки зору забезпечення збалансованості між попитом і пропозицією робочої сили — напрямки [1, с. 39].

На 1 січня 2009 р. показник демографічного навантаження становив 628 осіб непрацездатного віку в розрахунку на 1000 осіб працездатного віку, з них дітей — 38,4% (табл. 2).

Незважаючи на специфіку географічного розташування Автономної Республіки Крим, де існує імовірність високих реальних і потенційних можливостей міграційного руху її жителів, інтенсивність міграцій залишається значно нижчою, ніж в Україні загалом (в частині зареєстрованої міграції). Так, коефіцієнт механічного (міграційного) приросту (скорочення) населення в міських поселеннях та сільській місцевості у 2008 р. склав 1,76 ‰ (табл. 3), що свідчить про відносно високий рівень концентрації та рівномірний розподіл поселенської мережі, вигідне транспортно-географічне положення, стабільність міської поселенської мережі, зосередження трудового потенціалу з високими освітньо-кваліфікаційними характеристиками.

Дані табл. 3 свідчать про додатне сальдо міграції в регіоні (3450 осіб), причому лівова частка (75%) цього показника приходить на міські поселення, у той же час у сільській місцевості показник внутрішньорегіональної міграції скоротився на 440 осіб на користь міських поселень (від'ємне сальдо становило 0,22 ‰), адже через проблему працевлаштування у сільській місцевості, відсутності у місцях компактного проживання відповідної інженерно-транспортної та соціальної інфраструктури, спостерігається тенденція до переміщення представників сфери матеріального виробництва з сіл у міста республіки.

Таким чином, при розгляді трудової міграції та подальшого вивчення міграційного руху трудових ресурсів, належну увагу необхідно приділяти розселенню населення міських і сільських населених пунктів метою якого є забезпечення сприятливих умов життєдіяльності населення на основі створення інтегрованої системи розселення, поглиблення і розширення виробничих та соціальних зв'язків між поселеннями різних рангів, зміцнення містоутворюючої економічної бази, що, в свою чергу, впливатиме на процес розв'язання проблем формування робітничих кадрів для матеріально-виробничої сфери автономії.

Таблиця 3. Розподіл мігрантів і механічний (міграційний) приріст (скорочення) населення АР Крим за потоками і типом поселень у 2008 році, (осіб)

Назва показника загальної міграції за складовими частинами	Число прибулих	Число вибулих	Приріст (скорочення)	Коефіцієнт механічного (міграційного) приросту (скорочення) населення, проміле (‰)
Міські поселення та сільська місцевість				
Усього	31712	28262	3450	1,76
у тому числі:				
внутрішньорегіональна міграція	17830	17830	X	X
міжрегіональна міграція	9903	8852	1051	0,54
міждержавна міграція	3979	1580	2399	1,22
із них:				
з країнами СНД	3733	1392	2341	1,19
з іншими країнами	246	188	58	0,03
Міські поселення				
Усього	20761	18168	2593	1,32
у тому числі:				
внутрішньорегіональна міграція	11362	10922	440	0,22
міжрегіональна міграція	7054	6167	887	0,45
міждержавна міграція	2345	1079	1266	0,65
із них:				
з країнами СНД	2124	917	1207	0,62
з іншими країнами	221	162	59	0,03
Сільська місцевість				
Усього	10951	10094	857	0,44
у тому числі:				
внутрішньорегіональна міграція	6468	6908	-440	-0,22
міжрегіональна міграція	2849	2685	164	0,08
міждержавна міграція	1634	501	1133	0,58
із них:				
з країнами СНД	1609	475	1134	0,58
з іншими країнами	25	26	-1	0,0

Дані таблиці розраховані на основі джерела [4].

У той же час тенденції зовнішнього міграційного руху автономії формуються під впливом механізму державного регулювання міграційних переміщень і невирішених проблем, пов'язаних з розміщенням, працевлаштуванням та соціальним захистом населення, що повертається на територію автономії.

Виходячи зі специфіки розселення населення АРК, порівняно з іншими регіонами міграційний рух робітничих кадрів визначається передусім не лише історичними умовами, а й різними за походженням і ступенем соціально-економічного розвитку, культури етнічних спільнот й пов'язаний з міграційними процесами, зокрема еміграцією або депортацією.

Ключовим питанням складної соціально-економічної проблеми повернення й розселення раніше депортованих народів є їх облаштування. Це, зокрема, землезабезпечення, працевлаштування, забезпечення житлом, інженерно-транспортною мережею мікрорайонів з компактним проживанням тощо.

Активне повернення у регіон депортованих народів безпосередньо впливає на міграційний рух висококваліфікованої робочої сили, особливо на користь сільської місцевості.

У міській місцевості розселено 27%, а сільській — 73% репатріантів.

За даними Всеукраїнського перепису 2001 р., на території Криму проживають представники понад 125 національностей і народностей. У національному складі переважають росіяни, чисельність яких становить 1180,4 тис. осіб, або 58,5%. Більшість росіян — це міські жителі. Українці розселені як у містах, так і в сільській місцевості, за кількістю (492,2 тис. осіб, або 24,4%) посідають друге місце.

Третє місце займають кримські татари (243,4 тис. осіб, тобто 12,1%), які повернулися на свою історичну батьківщину після депортації [6].

Найбільші ареали розселення кримських татар, які становлять найчисельнішу групу прибулих етнічних репатріантів, зосереджені на території Сімферопольської міськради та Сімферопольського району. Великі ареали кримських татар знаходяться в Бахчисарайському, Білогірському, Джанкойському, Красногвардійському, Кіровському та Ленінському районах.

Депортовані болгари, вірмени, греки і німці розселилися в містах і районах півострова переважно дисперсно й нерівномірно. Болгари поселились здебільшого у м. Керч — 22,7% від їх загальної кількості, у Сімферополі та Сімферопольському районі —

16,9%, в м. Ялті — 11,1%. Невеликі компактні поселення болгар є в селах Кринички та Бабенкове Кіровського району, Желябівка Нижньогірського району та селищі Коктебель.

Частина представників вірменської національності (19,7%) проживає у м. Сімферополь, дещо менше — в Джанкойському районі (14,7%) і м. Феодосія (9,0%). Значно менше їх поселилось у Судакському районі (0,8%), м. Алушта (0,7%) та Нижньогірському районі (0,6%). Компактні вірменські мікропоселення розташовані у селах Біле та Піонерське Сімферопольського району, Баланове Білогірського та Н. Василівка Бахчисарайського району.

Більше половини грецького населення — 52,9% — проживає у м. Сімферополь та Сімферопольському районі (селище Акрополіс, села Піонерське та Калинівка). У Білогірському районі (селище Зуя) питома вага греків від загальної їх кількості становить 11,7%, а в Кіровському — 6,9%. Небагато їх поселилось у Першотравневому — 0,15%, Судакському району — 0,18% і м. Армянськ — 0,23%. Найбільше репатрійованих у Крим німців проживає в Джанкойському районі (22,0%). У м. Сімферополь та цьому ж районі розселилось 13%, у Красногвардійському 8%, значно менше — в Роздільнянському (1%), Нижньогірському (0,8%) і Судакському районах (0,3%) [2, с. 96—97].

Однак, за умов загального падіння життєвого рівня населення та практичної неможливості реалізувати трудову активність у сфері офіційної економіки за належну винагороду (навіть при позитивному сальдо міграції, у тому числі й за рахунок репатріантів) регулювати пропозицію робочої сили суто економічними методами досить проблематично, адже причини виникнення і поширення безробіття безпосередньо пов'язані з негнучкістю ринку праці, коливаннями рівня попиту на робочу силу, відсутністю надійних засобів щодо швидкого пристосування професійно-кваліфікаційних характеристик наявної робочої сили до потреб різних секторів економіки.

При цьому планово-управлінські рішення цілком визначають напрями і форми первинного поділу та перерозподілу робочої сили. За таких умов мобільність робочої сили залишається досить низькою — вона залежить не стільки від зрушень у технологічній базі виробництва, його обсягів чи від змін у власних настановах професійних орієнтацій населення, скільки від можливості задовольнити життєво необхідні потреби, працюючи в певній галузі чи сфері трудової діяльності. Це забезпечує досить високий ступінь керуваності процесами міграції та обігу

робочої сили, а відтак, і низьку плинність робітничих кадрів та можливість повного укомплектування робочих місць.

Однак, необхідно звернути увагу на те, що навіть за умов введення нових потужностей та створення робочих місць, у першу чергу, в сфері матеріального виробництва при низькій ефективності їх використання породжується проблема відносної нестачі робочої сили, яка посилюється тим, що при досить потужній індустріальній базі і недосконалій структурі економіки, переважанні сировинних галузей та галузей важкої промисловості виробничо-технологічна структура економіки характеризується, як правило, нерозвиненістю соціальної сфери та споживчого сектора економіки.

ВИСНОВКИ

1. Для розв'язання проблеми трудової міграції та регулювання міграційного руху робітничих кадрів вкрай необхідний комплексний підхід з боку державного стимулювання соціально-економічного розвитку малих міст і депресивних сільських поселень шляхом:

— пільгового оподаткування коштів підприємств, які розширюють виробництво (із створенням нових робочих місць), а також розвитку соціальної, інженерної, транспортної інфраструктури населених пунктів (особливо сільських);

— проведення конкурсних відборів інвестиційних проектів будівництва та реконструкції промислових об'єктів;

— залучення довгострокових банківських кредитів, страхових, інвестиційних та інших комерційних фондів, кредитних спілок, коштів населення;

— розвитку соціальної інфраструктури, насамперед, на територіях, що найбільш активно заселяються репатріантами;

— оптимізації обсягів і структури незайнятого населення.

2. Конкретними заходами, спрямованими на покращення демографічної ситуації у межах дослідження міграційних процесів, пов'язаних з міграційним рухом робітничих кадрів в автономії, повинні бути:

— урегулювання міграційних потоків з метою створення дієвих механізмів компенсації природного зменшення населення;

— створення сприятливих економічних, соціально-побутових і соціально-культурних умов для оптимальної інтеграції іммігрантів у місця поселення;

— об'єднання зусиль органів влади та місцевого самоврядування у сфері збереження і розвитку демографічного та робітничого потенціалу регіону.

Література:

1. Заяць Т.А. Відтворення робочої сили України: регіональні проблеми / Т.А. Заяць. — К.: РВПС України НАН України, 1996. — 100 с.

2. Схема-прогноз розвитку і розміщення продуктивних сил Автономної Республіки Крим на період до 2015 року. — К.: РВПС України НАН України, 2005. — 195 с.

3. Демографічна ситуація / Населення (1995—2008 рр.) / Гол. управ. статистики в АРК [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.sf.ukrstat.gov.ua/ukgdem.htm#_nas.

4. Експрес-випуск № 13 від 19.01.2010 / Міграція населення у січні-листопаді 2009 року / Гол. управ. статистики в АРК [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.sf.ukrstat.gov.ua/ukodem.htm>.

5. Інститут демографії та соціальних досліджень НАН України: (підсумки Міжнар. наук.-практ. конф. "Міграція населення в контексті соціально-економічного розвитку" 13 листопада 2008 р.) [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.idss.org.ua/conference.html>.

6. Національний склад населення Автономної Республіки Крим [Електронний ресурс]: за підсумками Всеукр. перепису населення 2001 р. / Держ. ком. статистики України. — Режим доступу: <http://www.ukrcensus.gov.ua/results/general/nationality/crimea/>.

Стаття надійшла до редакції 04.03.2010 р.

НАУКОВО-ПРАКТИЧНИЙ ЖУРНАЛ

АГРОСВІТ

www.agrosvit.info

ЖУРНАЛ ВИХОДИТЬ 24 РАЗИ НА РІК

Через редакцію передплата проводиться з будь-якого місяця!

Передплатний індекс: 21847

Свідоцтво КВ № 12177-1061 ПР від 11.01.2007 року

Журнал включено до переліку наукових фахових видань України, в яких можуть публікуватися результати дисертаційних робіт на здобуття наукових ступенів доктора і кандидата наук з

ЕКОНОМІКИ

ЗАСНОВНИКИ:

- Рада по вивченню продуктивних сил України Національної академії наук України,
- ТОВ "ДКС Центр"

вул. Дорогожицька, 18, к. 29
(044) 458 10 73, 537 14 33, 223 26 28
e-mail: dks@kiev.rel.com
economy_2008@ukr.net